

УДК 37.035:172.15 (072)

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/79-2-40>

Надія СЕНЬОВСЬКА,

orcid.org/0000-0003-2220-1498

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри педагогіки та менеджменту освіти

Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

(Тернопіль, Україна) ipr56@tnpu.edu.ua

Тетяна СКУРАТКО,

orcid.org/0000-0001-7196-987X

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри української та зарубіжної літератур і методик їх навчання

Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

(Тернопіль, Україна) tanuabidov@gmail.com

Ірина НЕСТАЙКО,

orcid.org/0000-0002-7022-0573

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри педагогіки та менеджменту освіти

Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

(Тернопіль, Україна) nestajko_irena@ukr.net

ЛЕКЦІЯ-ПРЕЗЕНТАЦІЯ ЯК ФОРМА ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ (НА МАТЕРІАЛІ РОБОТИ ОСВІТНЬОГО ВОЛОНТЕРСЬКОГО ПРОЄКТУ «ПАТРІОТИЧНІ Й НЕБАЙДУЖІ»)

Стаття зосереджується на особливостях лекції-презентації як форми патріотичного виховання дітей та молоді (на матеріалі роботи команди освітнього волонтерського проєкту «Патріотичні й небайдужі»). Висвітлено концепцію лекції-презентації як інноваційної форми виховної роботи, що не лише сприяє більшій успішності запам'ятовуванню інформації, а й дозволяє проникнути в сутність явищ, що пізнаються, глибоко схвилювати слухача. Акцентовано увагу на описі особливостей сучасної лекції-презентації (аудіо- та відеовізуальні матеріали не просто ілюструють мовлення спікера, а є частиною змістового наповнення: конкретизують, деталізують, доповнюють ним сказане), що сприяє залученню дітей та молоді до сумісного пізнання й творчості. Обґрунтовано доцільність її впровадження: саме у такій формі можна зосередити увагу здобувачів освіти на ціннісних орієнтирах сучасного суспільства. Метою роботи було описати та проаналізувати цілий цикл лекцій-презентацій на патріотичну тематику, розроблених та апробованих командою «Патріотичні й небайдужі» з 2021 по 2024 рр. («День хлопчиків» чи свято Захисників і Захисниць?», «Чому ми святкуємо День Гідності та Свободи?», «Євромайдан: 8 слів, 8 пісень, море подій», «Міфи, які нас тримають», «Як війна міняє нашу мову», «Три успішні революції сучасної України», «Митці кевларового ліфона», «Чорнобиль їх не навчив», «Поезія, народжена під кулями», «10 років війни», «Хто такі кіборги», «2015. Дебальцеве», «На сторожі духу нації. Ліна Костенко», «Шевченко тримає стрій»). У статті розкрито особливості підготовки (з обов'язковим врахуванням мистецького контексту) описаних лекцій-презентацій на патріотичну тематику. Вказано, що такі форми роботи проводилися командою освітнього волонтерського проєкту «Патріотичні й небайдужі» у закладах культури та освіти Тернопільщини різних рівнів.

Ключові слова: патріотичне виховання, лекція-презентація, освітній волонтерський проєкт.

Nadiia SENOVSKA,*orcid.org/0000-0003-2220-1498**Candidate of Pedagogical Sciences,**Associate Professor at the Department of Pedagogy and Education Management**Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University**(Ternopil, Ukraine) ipp56@tnpu.edu.ua***Titiana SKURATKO,***orcid.org/0000-0001-7196-987X**Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,**Associate Professor at the Department of Ukrainian**and Foreign Literature and Methods of their Teaching**Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University**(Ternopil, Ukraine) tanyabidov@gmail.com***Iryna NESTAJKO,***orcid.org/0000-0002-7022-0573**Candidate of Pedagogical Sciences,**Associate Professor of the Department of Pedagogy and Education Management**Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University**(Ternopil, Ukraine) nestajko_irena@ukr.net*

LECTURE-PRESENTATION AS A FORM OF PATRIOTIC EDUCATION (BASED ON THE MATERIALS WORKED BY THE EDUCATIONAL VOLUNTEER PROJECT "PATRIOTIC AND CAREFUL")

The article focuses on the features of the lecture-presentation as a form of patriotic education of children and youth (based on the work of the team of the educational volunteer project "Patriotic and Caring"). The concept of lecture-presentation as an innovative form of educational work is highlighted, which not only contributes to more successful memorization of information, but also allows to penetrate into the essence of known phenomena, to deeply excite the listener. Attention is focused on the description of the features of a modern lecture-presentation (audio- and video-visual materials do not simply illustrate the speaker's speech, but are part of the content: they specify, detail, supplement what he said), which contributes to the involvement of children and young people in joint learning and creativity. The expediency of its implementation is substantiated: it is in such a format that it is possible to focus the attention of those seeking education on the value orientations of modern society. The purpose of the work was to describe and analyze a whole cycle of lectures-presentations on patriotic topics developed and tested by the "Patriotic and Caring" team from 2021 to 2024 ("Boys' Day" or the holiday of Defenders and Defenders?), "Why do we celebrate the Day of Dignity and Freedoms?", "Euromaidan: 8 words, 8 songs, a sea of events", "Myths that hold us together", "How war changes our language", "Three successful revolutions of modern Ukraine", "Kevlar lipon artists", "Chernobyl they did not teach", "Poetry, born under bullets", "Who are the cyborgs", "2015. On guard of the spirit of the nation", "Shevchenko holds the line"). The article reveals the peculiarities of preparation (with mandatory consideration of the artistic context) of the described lectures-presentations on patriotic topics. It is indicated that such forms of work were carried out by the team of the educational volunteer project "Patriotic and Caring" in cultural and educational institutions of the Ternopil Region at various levels.

Key words: *patriotic education, lecture-presentation, educational volunteer project.*

Постановка проблеми. За останні роки цілий світ мав можливість переконатися, що засадничою цінністю для українців є свобода. Впродовж усієї своєї історії народ України виборював її ціною людських життів. Тобто, наша нація може нормально функціонувати, бути «видимою» на міжнародній арені лише за умови наявності свідомих громадян, готових стати на захист та утвердження держави. Відповідно, необхідна реорганізація освітнього процесу, що передбачає патріотичне виховання, спрямоване на формування відповідних цінностей. Таким чином, робота з дітьми та молоддю в Україні

має бути глибинно переосмислена для «посилення патріотичного виховання дітей та молоді – формування нового українця, що діє на основі національних та європейських цінностей» (Марченко, 2022: 102). Адже «...саме брак патріотичного виховання, відчуття держави як Батьківщини, структури, яка захищає, стала на Сході України ключовою проблемою. Євроінтеграція – це добре, але питання внутрішньої української інтеграції було повністю занедбане. В Україні дуже багато історичних явищ, які могли б такій інтеграції сприяти, але цього не відбувається» (Марчук, 2016: 1).

Чимало громадян нашої країни відчули себе українцями лише після скоєних росіянами злочинів (чи то від 2014-го року, чи то від 2022-го). «Цілком очевидно, що зараз, під час російсько-української війни, а також як мінімум кілька років після її закінчення, тема боротьби буде основною в житті нашого суспільства. Тому передумови та хід цієї війни є і будуть ключовими аспектами цілісного процесу патріотичного виховання» (Сеньовська, 2022: 4). Серед пріоритетних завдань сьогодні – формування в дітей та молоді позитивного образу захисника України; готовності завжди стояти на сторожі всього свого, рідного (території, мови, літератури, культури). Оскільки успіх в сучасному світі залежить також від отримання й аналізу великих обсягів актуальної інформації, значну роль у патріотичному вихованні свідомих українців може відігравати поширення лекцій-презентацій, підготовлених фахівцями. Ця форма роботи активно використовується командою освітнього волонтерського проєкту «Патріотичні й небайдужі».

Аналіз досліджень. Модернізація змісту, форм, методів цілих педагогічних й освітніх технологій в Україні передбачає також їхнє уконтекстування «у формування освітньої культури, інтелектуальне життя, розвиток патріотичноємних сенсів здобувачів освіти» (Бондаренко, Косянчук, 2022: 6). Сучасне патріотичне виховання зараз визначають як «планомірну виховну діяльність, спрямовану на формування в учнівства національної самодентичності й патріотизму» (Бондаренко, Косянчук, 2022: 7). Воно передбачає «розвиток любові до своєї країни, національної самосвідомості й гідності; дбайливе ставлення до рідної мови, культури, традицій; відповідальності за природу; потребу зробити свій внесок у долю Батьківщини; прагнення праці на благо рідної країни, її народу» (Марченко, 2022: 102). У цьому сенсі можна виокремити дві основні тенденції в освітньому процесі: «потребу чіткіше сфокусуватися на патріотичному вихованні малих та юних українців; необхідність переглянути основні підходи до такої діяльності» (Senovska, Nestaiiko, 2023: 471).

Теоретичні аспекти патріотичного виховання розробляли значні українські педагоги всіх часів (Х. Алчевська, І. Бех, Г. Ващенко, О. Вишневський, Б. Грінченко, М. Дубина, О. Духнович, К. Журба, І. Огієнко, С. Русова, В. Сухомлинський, К. Ушинський та інші). Погоджуємося, що важливо формувати в дітей та молоді відповідальне ставлення до того, що відбувається з Україною. Як наголошує І. Устименко, зараз переглядаються самі основи української педагогіки, виводиться «на якісно

новий рівень уявлення про патріотичне виховання як педагогічну категорію, яка нині переживає оновлення» (Устименко, 2022: 29).

Виховна робота в сучасній Україні потребує форм інноваційного типу, що покликані реалізувати соціальне замовлення суспільства. Саме тому, на нашу думку, для патріотичного виховання дітей і молоді в умовах сьогодення доцільно використовувати лекцію-презентацію. Власне, лекція передбачає логічно завершену, науково обґрунтовану і систематизовану подачу окремого питання, теми або розділу, ілюстрованого наочністю чи демонстрацією (Фіцула, 2003: 118). Особливістю ж *лекції-презентації* є «опора» на відео-аудіо-візуальні матеріали, які не просто ілюструють мовлення спікера, а є частиною змістового наповнення (конкретизують, деталізують, доповнюють ним сказане). Така форма виховної роботи характеризується ефективністю «живого контакту» педагога і слухачів, що підсилюється відеографічністю. Лекція-презентація забезпечує великий об'єм чітко систематизованої і концентрованої, методично грамотної опрацьованої інформації; доказовість і аргументованість суджень; достатню кількість фактів, аргументів, прикладів, текстів чи документів, які підтверджують основні тези лекції; ясність, логічність і лаконічність викладу інформації; активізацію навчально-пізнавальної діяльності слухачів ілюстративністю та відеографічними засобами; чітке окреслення кола важливих запитань; створення доброзичливої атмосфери і встановлення контакту з аудиторією та забезпечення ефективного зворотного зв'язку; педагогічно доцільне використання різноманітних засобів наочності. Отже, лекція-презентація є інноваційною формою патріотичного виховання, яка дає можливість ефективно впливати на погляди й переконання дітей та молоді, формувати у них почуття обов'язку та відповідальності перед своєю Батьківщиною, захоплення її красою та силою її неймовірних громадян.

Мета статті – описати та проаналізувати лекції-презентації освітнього волонтерського проєкту «Патріотичні й небайдужі» в контексті патріотичного виховання дітей та молоді.

Виклад основного матеріалу. Освітній волонтерський проєкт «Патріотичні й небайдужі» (<https://www.facebook.com/share/p/zcDPB6HMyXxAinob/>) було створено у жовтні 2021 року (презентаційні матеріали – https://jamboard.google.com/d/1Jzb55BA_m_0r1dAuEtSx3PIwhdGTmU_FtHxlvZxFJ7h8/edit?usp=sharing). Його метою було вести роз'яснювально-інформаційну діяльність серед школярів і студентів стосовно ситуації

в країні, пов'язаної з російською агресією (волонтерство, безпека, інформаційна гігієна, соціальна адаптація людей, які постраждали від війни); формувати у свідомості дітей та молоді позитивний образ українського героя-захисника. Зауважимо, що проєкт «Патріотичні й небайдужі» не припиняв своєї діяльності навіть після початку повномасштабного вторгнення.

Родзинкою освітнього волонтерського проєкту «Патріотичні й небайдужі» стали нетрадиційні форми виховної роботи з дітьми та молоддю (квест-вікторина, панельна дискусія, майстер-клас, творча зустріч, патріотична акція, лекція-обговорення, лекція-презентація). Остання є неймовірно зручною в застосуванні, адже її можна поєднувати в межах одного заходу з іншими видами діяльності. До кожної лекції-презентації було розроблено комплекс слайдів (не менше 20-ти). Також підібрано фрагменти фільмів, музичні кліпи та інші відеоматеріали, які стосувалися конкретної тематики.

Упродовж діяльності (з жовтня 2021 року) командою проєкту було розроблено цілий цикл лекцій-презентацій на патріотичну тематику. Зокрема, у 2021 році було апробовано такі розробки: 1) «День хлопчиків» чи свято Захисників і Захисниць?»; 2) «Чому ми святкуємо День Гідності та Свободи?»; 3) Євромайдан: 8 слів, 8 пісень, море подій».

1. Лекція-презентація «*День хлопчиків*» чи свято Захисників і Захисниць?» передбачала обговорення таких питань: 1) «Воїни світла». Як усе починалося; 2) «Кримнаш». Історії Єльвіри та Олега; 3) Війна. Волонтери й добровольці; 4) Жіноче питання – чому не «день хлопчиків»; 5) Війна та мистецтво. До чого ми були причетні. Важливим аспектом лекції-презентації була активізація власного життєвого досвіду дітей. Цьому сприяли згадки про приїзд у місто Тернопіль героїв обговорення (Олег Сенцов, Наталка Позняк-Хоменко, Олександр Вільчинський), інформація про книги, видані нещодавно (Н. Позняк-Хоменко «Волонтери: сила небайдужих», 2021 р., видавництво нашого міста «Джура»; О. Вільчинський «В степу під Авдіївкою», 2018 р., «Фоліо»; О. Сенцов «Хроніка одного голодування», 2018 р. «Видавництво Старого Лева»), проблемні запитання (Чи є серед ваших знайомих добровольці, які служили на початку війни? Чи знаєте ви щось про їхні труднощі стосовно оформлення документів (УБД тощо)? Чи маєте ви знайомих серед військових медиків? Чи надавав хтось із ваших родичів допомогу пораненим в АТО? Чи є серед ваших родичів, знайомих жінки, котрі були на

фронті російсько-української війни? Про що б ви дуже хотіли їх запитати? Чи чули ви про якісь мистецькі проєкти, пов'язані з війною? Можливо, купували недавно книжки на цю тему? Поділіться враженнями! Чи є серед ваших знайомих жителі Кримського півострова? Що вони розповідають? Якої думки про ситуацію, що склалася? Чи чули ви про якісь спортивні змагання для учасників війни, інвалідів? Чи прийшли вболівати, якби участь брав хтось знайомий? Чи готові знаходити і розповсюджувати таку інформацію?). Для реалізації принципу емоційності до лекції-презентації було підібрано низку музичних кліпів, зокрема: «Воїни світла», «Ляпис Трубецкой»; «Пливе кача», «Пікардійської Терції»; «Повертайся живим», Сестри Тельнюк та «Kozak System». Також було використано фрагмент художнього фільму про жінок на війні в умовах бойових дій на Сході України «Невидимий батальйон», знятого жінками (2017 р., Світлана Ліщинська, Аліна Горлова та Ірина Цілик). Важливо, що під час лекції-презентації було реалізовано принцип зв'язку з життям. Це проявлялося зокрема у порадах та рекомендаціях, наприклад: «...усе популярнішими стають різноманітні тренінги з домедичної допомоги для підлітків та молоді. І часто їх проводять саме військові медики. От куди дійсно варто записатися! Одна із таких зустрічей відбулася у тернопільському центрі психологічної допомоги «Крок назустріч» 29 травня 2021. Спікер – військовий медик Роман Конста».

2. Лекція-презентація «*Чому ми святкуємо День Гідності та Свободи?*» була розроблена, щоб розкрити значення Дня Гідності та Свободи – свята в Україні, що відзначається щороку 21 листопада на честь початку цього дня двох революцій: Помаранчевої революції (2004 року) та Революції Гідності (2013 року). Вона висвітлювала такі ключові питання: 1) день двох революцій; 2) як Україна стала помаранчевою; 3) Євромайдан. Невже ми НАСТІЛЬКИ хотіли в Євросоюз? 4) що змінилося: наслідки Революції Гідності. Виклад передбачав обов'язкове обговорення зі слухачами того, як обидві революції вплинули на їхні сім'ї, життя (маються на увазі запитання: Чи був у вашому населеному пункті Помаранчевий Майдан? Ваші рідні розповідали вам щось про ті події? Ви чули раніше якісь із пісень Помаранчевого Майдану? Яка з них вам подобається найбільше? Запитайте у них. У ВАШИХ батьків і ВАШИХ учителів: чому вони підтримали Помаранчеву Революцію? Невже їм було не страшно? Невже нічого не загрожувало? Чи був у вашому населеному пункті Євромайдан? Ваші рідні розповідали вам щось про ті події?

Розпитайте батьків про віче «Марш мільйонів» (8 грудня 2013). Чи були там, у Києві, ваші родичі? А як проходив Майдан у вас? Хто його пам'ятає? Чи є в сім'ї якісь фото, відео з того часу? Які пісні слухали ваші рідні?). Для посилення ефекту «занурення» слухачів лекції-презентації в атмосферу того часу було використано пісні та відеозаписи, популярні у відповідний період. Помаранчева революція: гурт «Гринджоли» – «Разом нас багато»; гурт «Океан Ельзи» – «Майже весна»; Тарас Петриненко – «Україна»; Тарас Чубай та гурт «Плач Єрмії» – «Із янголом на плечі». Революція Гідності: «Famous Ukrainian artists against the Regime (Відомі українські зірки проти режиму)»; гурти «Kozak System» та «Енеї» – «Brat za Brata»; Сергій Василюк – «Приходь 8 грудня на Майдан!» Майкл Щур – «Гітарний перебор»; «Михайлівський Золотоверхий монастир у Києві знову буде бити на сполох»; гурт «Океан Ельзи» – «Вставай»; виступи Піаніста Майдану Piano Extremist; «Artisto» – «Revolution Ukraine»; гурт «Гайдамаки» – «Дерев'яні щити»; «Прощання з героями Майдану – «Пливе кача»; відеопоезія Анастасії Дмитрук «Ніколи ми не будемо братами»; гурт «Ляпис Трубецкой» – «Воины света». Особливу емоційну реакцію в дітей та молоді викликало прослуховання гасел та кричалок обох майданів. Помаранчевої революції: «Ющенко, Так!», «Мир вам!», «Бандитам – тюрми!», «Закон один для всіх», «Разом нас багато, нас не подолати!», «Міліція з народом!», «Схід і захід разом!», «Свободу не спинити!», «Кучму геть!», «Зека геть!», «Ющенко – так! Янукович – мудака». Євромайдану: «Україна – це Європа», «Я тут не за гроші», «Слава Україні! – Героям слава!», «Слава нації! – Смерть ворогам!», «Ми переможемо!», «Хто не скаже – той москаль», «Путяра, іди геть!», «Путин, если любишь – отпусти», «Путін, якщо любиш – відпусти», «Януковича в ж...у, Україну в Європу!», «Єднайтеся, українці, та не з москалями!», «Ні кроку назад, позаду Москва!», «Молодь нації – за євроінтеграцію!», «Студенти за ЄС!», «Зека – на нари, тоді підем на пари!», «Герої не вмирають», «Ми – за єдину Україну!», «Єдина країна – єдина страна». Для реалізації принципу зв'язку з життям було використано приклади із життя жителів Тернопільщини, які були активними майданівцями (Лілія Мусіхіна, Олеся Жуковська). На завершення лекції-презентації слухачам пропонувався самостійно переглянути цикл документальних фільмів «Зима, що нас змінила» чи ознайомитися на сайті Інституту національної пам'яті з книгами із циклу «Майдан: усна історія». Ці матеріали слухачі могли б використовувати у власних проєктах та міні-дослідженнях.

3. Лекція-презентація «Євромайдан: 8 слів, 8 пісень, море подій» зосереджувалася на історії Революції Гідності й передбачала обговорення наступних питань: 1) вступ: «Подивись наліво, подивись направо – це твоя земля, це твоя держава»; 2) 1-ше слово – «соцмережі»; 3) 2-ге слово – «перебор»; 4) 3-тє слово – «мільйони»; 5) 4-тє слово – «автомайдан»; 6) 5-тє слово – «смерті»; 7) 6-тє слово – «протистояння»; 8) 7-ме слово – «бої»; 9) 8-ме слово – «воля». 8 слів, виділених у лекції-презентації – це концепти, знакові елементи історії Євромайдану. Кожне із них ілюструється відповідною музичною композицією (відеокліпом), мета якої – дати слухачам «почути й відчувати» особливості того часу. Адже минуло більш, ніж 10 років і в свідомості багатьох дітей Революція Гідності – щось далеке й незрозуміле, чого вони не застали (або не пам'ятають). Лекція-презентація якраз і починається з анімованого відеокліпу ТНМК «Історія України за 5 хвилин» (реж. Сашко Даниленко), який отримав Національну музичну премію YUNA 2021. Метою цього показу є утвердження думки, що незалежність не «впала нам у руки, як стиглий плід». Українці її виборювали упродовж всієї історії, продовжували це робити на Євромайдані, та й зараз – на фронті російсько-української війни. Далі, для ілюстрації першого концепта – «соцмережі», було використано відеозапис «Famous Ukrainian artists against the Regime» – «Відомі українські зірки проти режиму» (слова й музика гурту «Kozak System» – «Брат за брата»). Щоб висвітлити особливості другого концепта – «перебор», застосували композицію Майкл Щура «Гітарний перебор». Третій концепт – «мільйони» – був підсилений відеозаписом виступу на Євромайдані гурту «Океан Ельзи» – «Майже весна». Четвертий концепт – «автомайдан» – було акцентовано за допомогою композиції львівського репера Artisto «Revolution Ukraine (гімн Євромайдану)». П'ятий концепт – «смерті» – цілком логічно ілюструвався за допомогою відеокліпу гурту «Гайдамаки» «Дерев'яні Щити (Герої не вмирають)». Шостий концепт – «протистояння» – було висвітлено записом гурту «Пікардійська терція» «Пливе кача по Тисині». Сьомий концепт – «бої» – було узагальнено пісню гурту «Ляпис Трубецкой» «Воины света», на яку було накладено відеокадри з Майдану. Восьмий концепт – «воля» – було акцентовано ще одним знаковим відеозаписом – «Євромайдан. Гімн України. Новий Рік 2014 (з висоти пташиного польоту)». Родзинкою лекції-презентації у контексті засобів також стало використання повітряних кульок з написаними на них ключовими словами-

концептами. Кожну у відповідний момент пробивалося і ці голосні звуки ще більше підкреслювали важливість слів лектора, привертали до них увагу слухачів. Мусимо вказати, що зараз, коли стільки дітей мають травму війни, кульки варто використовувати з обережністю, враховуючи особливості аудиторії. Описані «8 слів, 8 пісень» насправді були тлом для підвищення рівня цікавості слухачів та реалізації принципу емоційності. Основою ж викладу була історія Революції Гідності та її періоди: I фаза – студентський протест (21.11 – 29.11); II фаза – мирний Майдан (30.11 – 18.01); III фаза – радикальний Майдан (19.01 – 17.02); IV фаза – кривавий Майдан (18.02 – 23.02). На завершення підкреслювалася теза про беззаперечну перемогу Революції Гідності та необхідність збереження її здобутків.

У 24 лютого 2022-го року почалося повномасштабне вторгнення росіян в Україну і героїчний спротив нашого народу посилювався. Система освіти теж зазнала змін. Оскільки навчання впродовж першої половини 2022-го року здійснювалося переважно онлайн, проєкт «Патріотичні й небайдужі» призупинив свою діяльність. Частина команди активно займалася допомогою армії та ВПО, решту – пішли на фронт. Із вересня, коли в Тернополі та Тернопільській області освітній процес офлайн було відновлено, учасники освітнього волонтерського проєкту повернулися (в дещо зміненому складі) до звичної діяльності: розробки та проведення заходів для дітей та молоді на патріотичну тематику. Щоправда, до кінця 2022-го року було апробовано лише одне нову лекцію-презентацію – «Міфи, які нас тримають».

4. Лекція-презентація «*Міфи, які нас тримають*» була присвячена цілому комплексу питань: 1) Чому міфологія така важлива для сучасної людини. 2) Які новітні міфи підтримують зараз українське суспільство: а) міф про Матір-Землю; б) міф про чарівних істот; в) міф про предків; г) міф про спорідненість з тваринами; г) міф про невмирущого героя. Ця лекція-презентація передбачала використання, за потреби, обмеженої кількості відеозаписів (звернення гурту «Kalush Orchestra» зі сцени Євробачення; кліпи О. Пономарьова з друзями – «Україна переможе!» та гуртів «Енджі Крейда» – «Враже», «Мері» – «Рускій ваєнний карабель, йди на#уй!»), «Kozak System» – «Азов – сталь») і була високоінформативною. Аналізувалося поняття «міф» у різних його аспектах, а також було вказано на різницю між міфами та «псевдоміфами» («фальшивими міфами», «міфодами»). Лекція-презентація «Міфи, які нас тримають» супроводжувалася демонстрацією (на 31 слайді)

творів сучасного образотворчого мистецтва (картини Олега Шупляка – «Боги», частина серії «Андрофаги в Україні»; волонтерський календар «Так, як відьма скаже»; «Бавовнятко» Світлани Олсєвської; марка «Рускій ваєнний корабель...»; «Ірпінь» мисткині Natasha Ie; логотип організації порятунку тварин від війни «UAnimals»; зображення з проєкту «Наші котики» Маріанни Пашук; обкладинка манги «Привид Києва» від Мацудасан; ілюстрація «Пташка з Азовсталі» d-bulbotka) та фото воєнної тематики (бійці на відпочинку, черги у військкомати, наслідки битви на Ірпіні, обстріли Чорнобаївки, окопи росіян в Рудому лісі, жінка біля розбомбленого будинку, острів Зміїний з висоти пташиного польоту, Змієві Вали під Білгородкою; український військовий льотчик). Було висловлено рекомендацію для слухачів ознайомитися із сучасними літературними казками (вже є відеообробка та аудіозаписи): львів'янки Дари Корній «Про рудого лиса із Рудого лісу» та тернополянки Ірини Мацко «Пташка зі сталі». Упродовж усієї лекції-презентації, через її високу інформативність, використовувалося мало запитань до слухачів. Обговорення було передбачене в кінці заходу (Що ви думаєте про міфи тепер? Чи серед тих міфів, про які я розповідала, був якийсь, котрий «тримає» вас і ваші сім'ї впродовж цих місяців? Який міф вам найбільше сподобався? Чому?).

Упродовж 2023 року команда проєкту підготувала три нові лекції-презентації на актуальні патріотичні теми: 1) «Як війна міняє нашу мову»; 2) «Три успішні революції сучасної України»; 3) «Митці кевларового ліфона». Їх було апробовано не лише в школах, але й в закладах вищої освіти (коледжах, Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка).

1. Лекція-презентація «*Як війна міняє нашу мову*» спрямована на збагачення лексичного запасу дітей та молоді, вдосконалення так званого «мовного чуття», усвідомлення багатства та гнучкості української мови, її здатності реагувати на виклики сьогодення. Її особливістю є відсутність стандартного чіткого плану. Є вже усталений початок – перегляд відео (кліп ТНМК «Історія України за 5 хвилин») та його обговорення (У якій частині відео йдеться про мову? Які загальновідомі факти з історії української мови воно ілюструє? Чи забороняють українську мову сьогодні? Хто це робить і з якою метою?). Наступна частина лекції-презентації зорієнтована на рівень підготовки, вік та зацікавленість слухачів. Тут особливо важливо є, власне, комп'ютерна презентація, набагато інформативніша, ніж у попередніх випадках. 30 слайдів (із 31-го) містять текст. Це і відомі

вислови та заклики (С. Жадана – «Історія нині не просто переписується – вона переписується українською мовою»; «Мову заборонили понад 130 разів, бо вона має значення»; «Мова – ДНК нації»; «Суржик: боротися чи ні?»; «На передовій лінгвістичної війни»; «Ось вам маленька «р», щоб писати слово «росія» з ще меншої літери»; «Українська – мова героїв»; «Переходь на українську» тощо), і приклади нових слів (ukrained, рашизм, макронити, затридні, росія-мордор, бледіна, орки, чорнобаїти, наволонтерити, ЗСУіст, свинособака, бавовна) та фразеологізмів (будуть горіти шини; як долар у росії; не будь москалем; услід за кораблем), і графіки й діаграми («Як змінювалося ставлення українців до росіян за 2018–2022 рр.»; «Duolingo – плюс 200% запитів на вивчення української»), і скоромовки (Клара для Карла вкрала байрактара; чорної ночі червона калина хилилась, хилилась під Хливнюка, та не схилилась, а розвеселилась), і гасла («Разом нас багато, нас не подолати!»; «Єдина країна»; «Герої не вмирають!»; «Єднайтеся, українці, та не з москалями!»). Лекція-презентація має своєрідне «обрамлення»: за завершення слухачам знову пропонується переглянути відео. Цього разу – поетичне: вибрано кілька відеопоезій наших захисників-митців (Артема Полежаки та Павла Вишебаби. Таким чином, можна завершити бесідою (Чи сподобалася вам поезія? Чи знаєте ви звідки родом її автори – наші воїни? Чи звернули увагу на особливості їхньої української?).

2. Лекція-презентація «Три успішні революції сучасної України» передбачала обговорення таких питань: 1) З чого почалося проголошення Незалежності у 1991-му? Революція на граніті; 2) 21 листопада – день двох революцій; 3) Як Україна стала помаранчевою; 4) Євромайдан. Невже ми НАСТІЛЬКИ хотіли в Євросоюз? 5) Що змінилося: наслідки Революції Гідності. Ця форма роботи з дітьми та молоддю покликана заповнити прогалини у знаннях з історії сучасної України, сприяти усвідомленню здобувачами освіти важливості національного вибору та відповідальності кожного за майбутнє країни. Текст лекції-презентації висвітлює причини та наслідки усіх трьох майданів. Слухачам пропонується порівняти їхні гасла і самостійно зробити висновки про те, наскільки вони актуальні сьогодні (Революція на граніті – «Я згоден покласти життя на вівтар вільної України», «Борці за правду і свободу, ви гордість рідного народу», «Союзний договір – «це тюрма для України», «Виконайте реальні вимоги голодуючих – врятуйте їх життя»; Помаранчева революція – «Ющенко, Так!», «Мир вам!», «Банди-

там – тюрми!»), «Закон один для всіх», «Разом нас багато, нас не подолати!», «Міліція з народом!», «Схід і захід разом!», «Свободу не спинити!», «Кучму геть!», «Зека геть!», «Ющенко – так! Янукович – мудак»; Революція Гідності – «Україна – це Європа», «Я тут не за гроші», «Хто не скаче – той москаль», «Єднайтеся, українці, та не з москалями!», «Молодь нації – за євроінтеграцію!», «Зека – на нари, тоді підем на пари!», «Герої не вмирають», «Ми перемаємо!»). Також були підібрані відеокліпи відповідного періоду (гурт «Гринджоли» – «Разом нас багато»; гурт «Океан Ельзи» – «Майже весна»; гурт «Kozak System» – «Брат за брата»; Майкл Щур – «Гітарний перебор»; гурт «Ляпис Трубецкой» – «Воїни світла»; гурт «Піккардійська терція» – «Пливе кача»).

3. Лекція-презентація «Митці кевларового ліфона» експериментальна за тематикою, але цілком традиційна для команди проєкту за методами й формами роботи. На початку заходу слухачам пропонується коротка довідка (про премію, якою відзначаються найпривабливіші митці України й про рішення організаторів у 2022 році обирати лауреатів виключно серед тих із них, хто захищає нашу державу на фронті). Висвітлюються такі питання: 1) Премія «Золотий ліфон»; 2) «Гаряча двадцятка» 2022; 3) «Гаряча десятка» 2022; 4) 3-тя сходинка – Олександр Положинський; 5) 2-га сходинка – Андрій Хливнюк; 6) 1-ша сходинка – Артем Полежака. Паралельно з короткою розповіддю про кожного з митців (Сергій Ліпко, Євген Нищук, Сергій Василюк, Ілларіон Павлюк, Коля Серга, Олекса Ярош, Артем Чапай, Олександр Ремез, Олег Михайлюта, Тарас Тополя, Ігор Мітров, Ахтем Сеїтаблаєв, Артем Чех, Валерій Маркус, Юрко Юрченко, Іван Леньо, Павло Вишебаба, Олександр Положинський, Андрій Хливнюк, Артем Полежака), надається інформація про його позивний, роль у бойовому підрозділі. Після цього демонструється відео (фрагменти інтерв'ю чи творчого виступу). Найважливішою частиною лекції є розповіді про культурну діяльність кожного з лауреатів премії «Кевларовий ліфон». Вони, незважаючи на військову службу, поєднують мистецьку та воєнну «роботу», що робить їх гідними захоплення і джерелом для наслідування.

Перше півріччя 2024-го року стало найбільш плідним у діяльності команди освітнього волонтерського проєкту «Патріотичні й небайдужі». Були підготовлені як «класичні», великі за обсягом, лекції-презентації («Чорнобиль їх не навчив», «Поезія, народжена під кулями», «10 років війни»), так і менші, які можна використовувати під час комплексних заходів («Хто такі кіборги»,

«2015. Дебальцеве», «На сторожі духу нації. Ліна Костенко», «Шевченко тримає стрій»).

1. Лекція-презентація «*Чорнобиль їх не навчив*», на перший погляд, мало пов'язана із сучасною російсько-українською війною. Були передбачені такі питання для обговорення: 1) Аварія на Чорнобильській АЕС; 2) Чорнобильська література; 3) Чорнобиль в кіно і серіалах; 4) Музика катастрофи; 5) Відеоігри про Чорнобиль; 6) Образотворче мистецтво та локальні мистецькі проекти; 7) Чорнобильська катастрофа і повномасштабне вторгнення росіян. Як впливає з плану, слухачі мали можливість почути про літературні твори (Іван Драч – «Чорнобильська Мадонна»; Володимир Яворівський – «Марія з полином у кінці століття»; Іван Шамякін – «Зла Зірка»; Юрій Щербак – «Чорнобиль»; Ендрю Лізербарроу – «Чорнобиль 01:23:40»; Світлана Алексієвич – «Чорнобильська молитва»; Анатолій Демський – «Чорнобильський роман»; Адам Гігінботам – «Чорнобиль. Історія катастрофи»), фільми («Дзвін Чорнобиля», «Розпад», «Двері», «Аврора», «Земля забуття», «У суботу», «Метелики», «Брама», «Заборонена зона», «Чорнобиль», «Чорнобильські бабусі»), музичні твори (Мікаел Тарівердієв – симфонія з двох частин «Зона», «Quo vadis?»; Лариса Кузьменко – фортепіанна п'єса «In Memoriam: жертвам Чорнобиля»; Олександр Яковчук – «Симфонія №1 – Чорнобиль»; Кузьма «Скрябін» – пісня «Чорнобиль форева»; композитори Роман Григорів та Ілля Разумейко – опера «Чорнобильдорф»); відеоігри («STALKER: Тіні Чорнобиля», «STALKER: Чисте небо», «STALKER: Поклик Прип'яті»); картини (Віктор Барабанцев – «Чорнобильська Мадонна»; Микола Бідняк – «Чорнобильська Богоматір»; Іван Марчук – «Чорнобильська Мадонна») та глобальні мистецькі проекти (артінсталяція «Артефакт»). Та частина лекції-презентації, яка присвячена подіям 2022 року, починається від згадки про есеї Оксани Забужко «Планета Полин», переклад якого привернув до України увагу світових діячів мистецтва якраз напередодні повномасштабного вторгнення. Потім слухачі мали можливість ознайомитися із численними мемами, присвяченими перебуванню російських солдатів у досі радіоактивному Рудому лісі та переглянути фрагменти анімованої казки Дари Корній «Про рудого лиса з Рудого лісу», у якій йдеться про те, як сама природа покарала загарбників. На завершення пропонується обговорити інформацію, почуту на лекції-презентації і зробити спільний висновок, що знати власну історію не просто важливо, а необхідно задля кращого майбутнього.

2. Лекція-презентація «*Поезія, народжена під кулями*» покликана ознайомити дітей та молодь із творчістю митців, що воюють. Її метою є закликати підростаюче покоління читати і популяризувати книги, у яких відображено воєнні події, возвеличено образ воїна-захисника України. Під час лекції-презентації слухачі мали можливість відкрити для себе творчість Петра Маги, Валерія Пузика, Гліба Бабича, Єлизавети Жарікової, Олександра Положинського, Павла Вишебаби, Саші Буля, Валерії Карпиленко, Максима Кривцова. Особливі емоції у слухачів лекції-презентації викликало обговорення відеопоезії Павла Вишебаби «Доньці», буктрейлера Валерія Пузика «З любов'ю – тато». Лекція-презентація «Поезія, народжена під кулями» висвітлювала особливості творчого становлення не лише відомих українських митців-воїнів, а й митців-початківців, у творах яких звучать мотиви боротьби за нашу національну самоідентичність. В кінці слухачі та лектори робили спільний висновок про те, що читати і популяризувати книги сучасних українських митців-воїнів – наш святий обов'язок.

3. Лекція-презентація «*10 років війни*» – поки що найоб'ємніша з усіх. Її головною особливістю є високий ступінь узагальнення подій з різних сфер життя України (політичної, військової, культурної, освітньої, спортивної тощо) за десять років: від лютого 2014 – до лютого 2024. Слухачі мали можливість отримати інформацію стосовно таких питань: 1) «Кримнаш»: усе почалося «кривавого четверга» (20.02.2014); 2) «путін, пріді» – проросійські акції весною 2014; 3) Добровольці. Волонтери. АТО. Світ закрив очі; 4) Літо 2014. Український контрнаступ на Сході; 5) «Іловайський котел»; 6) Кіборги Донецького аеропорту; 7) Бої за Дебальцеве; 8) Локалізація воєнних дій (до 23 лютого 2022). Добровольці, волонтери і зміни в законодавстві; 9) Початок повномасштабного вторгнення; 10) Битва за Київ (24 лютого – 1 квітня 2022 року); 11) Bucha massacre – Бучанська різанина; 12) Місто Марії; 13) Слобожанський контрнаступ Збройних сил України (6 вересня 2022 р. – 2 жовтня 2022 р.); 14) Визволення Херсона; 15) Кримський міст. Загроза ядерного удару. «Оргія на Щекавиці»; 16) Блекаут; 17) Зупинка контрнаступу. Каховка; 18) Наші перспективи. Важливим є те, що слухачам відразу повідомлялося про зв'язок між Революцією Гідності та героїчним захистом України від рашистських загарбників, а також про загони самооборони Майдану, які стали першими добровольцями на Сході. Лекція-презентація висвітлювала історію появи багатьох пам'ятних дат, важли-

вих нині (26 лютого – День кримського спротиву російській окупації; 14 березня – День українського добровольця; 5 грудня – Міжнародний День волонтера; 20 квітня – День подяки волонтерам України; 29 серпня – День пам'яті захисників України; 16 січня – День пам'яті кіборгів; 20 січня – День вшанування захисників Донецького аеропорту; 1 жовтня – День захисників і захисниць України; 25 жовтня – День військового капелана). Слухачів ознайомили з переліком фільмів («Черкаси», «Міф», «Лвовайськ 2014. Батальйон «Донбас», «Лвовайськ. Вижити!», «Лвовайськ. Лицарі неба», «Добровольці божого чоти», «Кіборги. Герої не вмирають», «Аеропорт. Неповорнення», «Дебальцеве», «Спекотний лютий 2015», «Висота 307.5», «Невидимий Батальйон», «Наші котики», «Шлях покоління», «Явних проявів немає», «Погані дороги», «Донбас», «Мощун, який чинив опір та виживав», «Колона», «Гострі ножі. Бородянка», «Битва за Київ. Гостомельський напрямок», «АМАТОРИ. Постановя нації», «Конотопська відьма», «Я звертаюся до нього за іменем», «По той бік миру», «20 днів у Маріуполі», «Авіапрорив на Азовсталь. Небо», «Маріуполь. Невтрачена надія», «Рік. Харківщина. Документальний проєкт Дмитра Комарова», «Рік. Херсон. Фільм 1 | Документальний проєкт Дмитра Комарова», «Окуповані. Военна драма», «Мирні люди», «Діти, які вже ніколи», «Володарі неба»), що так чи інакше торкаються подій останніх 10 років. Так само – з переліком книг (Наталка Позняк-Хоменко «Волонтери: Сила небайдужих»; Наталка Позняк-Хоменко «Без ротації»; Тамара Горіха-Зерня «Доця»; Марія Вітишин – «Мій син – кіборг»; Леся Орляк – «Ти зробив усе, що зміг»; Надія Сеньовська – «Вибір Полелія»; Ірина Вовк – «На щиті: Дебальцеве»; Олександр Вільчинський – «У степу під Авдіївкою»; Ірина Вовк, Дар'я Бура – «Таємні в'язниці Донбасу в оповідях врятованих від тортур та смерті»; Євгенія Подобна – «Дівчата зрізають коси»; Тетяна Ковтунович, Тетяна Привалко – «Капелани. На службі Богу і Україні»; Маргарита Довгань – «Шпитальні нотатки»; Михайло Урман – «Люди волі»; Дар'я Бура, Євгенія Подобна – «Лютий лютий 2022. Свідчення про перші дні вторгнення»; Євгенія Подобна – «Міста живих, міста мертвих. Історії з війни у Бучі та Ірпені»; Мацуда Джюко – «Привид Києва»; Олександр Михед – «Позивний для Йова. Хроніки вторгнення»; Надія Сухорукова – «#Маріуполь #Надія»; Сергій Жадан – «Небо над Харковом – щоденникові записи перших шести місяців великого протистояння та опору»; Володимир Вакулєнко – «Я перетворююсь...»; Богдан

Логвинєнко – «Деокупація. Історії опору українців»; Оксана Забужко – «Найдовша подорож»; Остап Сливинський – «Словник війни»). Було запропоновано переглянути відеокліпи окремих пісень (гурт «Телері» – «Путін hello»; Джамала – «1944»; гурт «Kalush Orchestra» – «Стефанія»; гурт «Енджі Крейда» – «Враже»), прослухати записи музичних композицій (трек від PROBASS Δ HARDI – «Доброго вечора, ми з України!»). Слухачам розповіли про новостворені громадські та волонтерські організації («Добровольці», Юридична Сотня, «Невидимий Батальйон», UAnimals, «Армія SOS», «Повернись живим», «Підтримай армію України», «Крила Фенікса», «Госпітальєри») і важливі політичні події та законопроекти (оголошення Антитерористичної операції (АТО); обрання президентом Петра Порошенка; Мінські угоди; безвіз із країнами ЄС; «Закон про статус ветеранів війни»; скасування наказу, який встановлював перелік із військових 450 професій, заборонених для жінок; Закон України «Про службу військового капеланства»; створення Міністерства у справах ветеранів України; отримання Православною церквою України (ПЦУ) Томаса про автокефалію; обрання президентом Володимира Зеленського; створення Кримської платформи; щорічне проведення Маршу Слави Героїв; призначення головнокомандувачем ЗСУ Валерія Залужного; «зустрічі у форматі «Рамштайн»; отримання українським «Центром громадянських свобод» Нобелівської премії миру в 2022 році; отримання Україною статусу кандидата на вступ в Європейських Союз; поява на окупованих територіях партизанських рухів «Жовта стрічка» та «Атеш», їхні акції; відмова Ольги Харлан потиснути руку суперниці-росіянки; ПЦУ та УГКЦ перейшли на новоюліанський календар; відставка Залужного та призначення Олександра Сирського; створення міжнародного трибуналу для російських військових злочинців; в Україні офіційно дозволили назви росія писати з маленької букви; 9:00 – загальнонаціональна хвилина мовчання).

4. Лекція-презентація «Шевченко тримає стрій» викликала значне зацікавлення серед педагогів різнорівневих закладів освіти. Родзинкою викладу стало сучасне переосмислення постаті Кобзаря. Слухачі мали можливість ознайомитися з новим поглядом на Тараса, що його демонструють сучасні українські художники (#Sociopath, Вадим Печуркін, Андрій Єрмоленко, Юрій Шаповал, Олександр Грехов, Назар Дубів, Сергій Пущенко, Юрій Журавель, Катерина Лісова). Було висвітлено «участь» Кобзаря у всіх знакових подіях останнього десятиліття: Тарас як сим-

вол Майдану (на щитах, в мемах, як одна з «Ікон Революції», автор знаменитого «вогонь запеклих не пече»); радіомарафон «Шевченко мобілізує» на початку АТО (2014 р.); щорічний мистецький фестиваль «Ше.Fest» в с. Моринці (його гаслом стали слова «Шевченко чинить опір!»); Кобзар як бренд (рокер, байкер, Супермен, Будда); мистецький проєкт 2016 року «Війна: Шевченків вимір»; відповідний тематичний постер як частина проєкту «Діячі України» клубу ілюстраторів Pictoric (2016 р.); виставка Олександра Грехова «Квантовий стрибок Шевченка. Метро» (2019 р.); лекція Ігоря Хворостяного у просторі Litosvita на тему «Шева форева чи Тарас Григорович навіки» (7 березня 2019 року); новий фільм 2020 року «Тарас. Повернення»; авторський проєкт Сергія Пущенка «Фронтоний кобзар» – колажі Шевченка та фото із зони бойових дій на Сході України (2021 р.); Тарас на бордах після 24 лютого 2022 року; загальнонаціональна акція «Шевченко закликає, Україна перемагає!» (9 березня 2022 року, на 208-й день народження Кобзаря та 14-й день від початку віроломного вторгнення росії в Україну в соцмережах українці розміщували фото та дизайнерські малюнки, колажі та графіку зі зображенням Пророка); роботи, на яких Тарас з джавелінами чи байрактарами; оновлення старих знакових художніх робіт (плакат Василя Касіяна «Гнів Шевченка – зброя перемоги» трансформували, замінивши у гаслі «Смерть фашистським окупантам» літеру «ф» на «р»); арт-роботи, що демонструють силу духу українців (Катерина Лісова: «Бородянський рушник» з фото знищених будинків і портретом Кобзаря); пам'ятна монета 2023-го року «Нескорений Тарас» (на згадку про «розстріл» росіянами пам'ятника Шевченка в Бородянці); виставковий проєкт «Територія свободи: Майдан» до 10-ліття Революції гідності та 210-ї річниці від дня народження Тараса (2024 р.). Обговорювались також веселі й патріотичні, але фейкові псевдотексти Шевченка, які поширюються останніми роками в мережі Інтернет: «Отак подивився здала на моск@ля...», «К@ц@п завжди був мудаком...» тощо. Особлива увага було приділена висвітленню питання ставлення українських захисників до Тараса. Зокрема, демонструвався відеоролик «Що було би, якби Кобзар повернувся на цю землю в наш час?», записаний в окопах бійцями 10-ї Гірсько-штурмової бригади (2020 р.). Також були показані фото, де захисники одягнуті в бронезилети із написаними на них віршами Шевченка. Зачитувалася поезія, вмішена в антології творів військових та волонтерів (проєкт «Голоси», Володимир Скоростецький, «Шевчен-

кові», 2023 р.). В кінці слухачі та лектори робили спільний висновок про те, що Шевченко – сучасний, актуальний і важливий для моральної підтримки українців у час війни.

5. Лекція-презентація «Хто такі кіборги» розроблялася, власне, як частина низки більших заходів – зустрічей з авторкою книги «Мій син – кіборг», матір'ю загиблого героя російсько-української війни Івана Вітишина Марією Вітишин. Як виявила команда проєкту, далеко не всі сучасні учні та студенти знають хто такі українські кіборги Донецького (і Луганського!) аеропорту. А без розуміння цього слухачам складно усвідомити цінність книги. Лекція-презентація «Хто такі кіборги», попри менший обсяг, мала стандартні структурні частини й набір засобів взаємодії з аудиторією. Було витлумачено значення слова «кіборг» (у науковому, фантастичному та військовому контексті). Слухачі мали можливість ознайомитися з історією оборони Донецького аеропорту, вислухати інформаційну довідку про захист Луганського летовища. Пожвавлення викликало обговорення відразу двох знакових дат сучасної України (16 січня – День пам'яті кіборгів; 20 січня – День вшанування захисників Донецького аеропорту). Вже традиційно дітям та молоді давався культурний контекст – інформація про фільми («Добровольці Божої чоти», Леонід Кантер та Іван Ясній, 2015; «Кіборги: герої не вмирають», Ахтем Сеїтаблаєв, 2017; «Аеропорт. Неповорнення» Сніжана Потапчук, 2019), книги (Ірина Вовк «Донецький аеропорт. Справжня історія. Частина 2. Кіборги» (2022); Іригна Штогрін «АД 242. Історія мужності, братерства і самопожертви» (2016); Сергій Лойко «Аеропорт» (2015); Олег Іванейко комікс «Кіборги. Карбовані пеклом. Січень 2015» (2024); тощо) та інші твори й мистецькі проєкти, присвячені українським кіборгам (фотовиставка «Героїчна оборона Донецького аеропорту»; виставка картин Олега Дробощького «Донецький аеропорт»; марка 2020-го року «Вони вистояли! Не витримав ботон!»). Був виділений час для огляду світлин оборонців Донецького аеропорту, зокрема, тих, що родом з Тернопільської області (як реалізація принципу зв'язку з життям). Оскільки серед них – фото Івана Вітишина, далі слово переходило до його матері Марії Вітишин, авторки книги «Мій син – кіборг» (2022).

6. Лекція-презентація «2015. Дебальцеве», як і описана вище, теж була частиною зустрічей із письменницею, матір'ю загиблого героя російсько-української війни Олександра Орляка Лесею Орляк. Художньо-документальна повість «Ти зробив усе, що зміг» (2017). Про оборону Дебальце-

вого сучасна молодь теж знає мало, а це важливий етап російсько-української війни до повномасштабного вторгнення. Слухачі отримали можливість почути про початок збройного протистояння та АТО, бойові дії на Сході України, контрнаступ наших захисників і, звісно ж, захист важливого транспортного вузла – Дебальцево. Уже сформувався «шар» мистецьких творів навколо подій біля Дебальцево. Лектори розповідали про книги (Іра Вовк «На щиті. Спогади родин загиблих воїнів. Дебальцево» (2020); Олександр Данилюк «Ті, що стомилися боятися. Дебальцево 2015 очима фронтового лікаря» (2020) та фільми («Дебальцево», Євген Степаненко, 2019; «Спекотний лютий 2015», Сніжана Потапчук, 2022; «Висота 307,5», Євгенія Цветанська, 2019). Після цього слово було дане матері героя, авторці книги «Ти зробив усе, що зміг» Лесі Орляк.

7. Лекція-презентація «На сторожі духу нації. Ліна Костенко» – перша із запланованого циклу «На сторожі духу нації», у якому команда проекту «Патріотичні й небайдужі» розкриватиме слухачам роль відомих діячів культури та науки в становленні української самоідентичності. На відміну від всіх інших лекцій-презентацій, основним засобом цієї є не слайди, а музичні кліпи (гурт «BRUTTO» – «Вечірнє сонце»; гурт «Kozak system» – «Крила»; Ольга Богомолець – «Колискова для мами»; Sofi Fraser – «Хай буде легко» тощо). Життєвий та творчий шлях Ліни Костенко висвітлювався через акцентуалізацію її національної та громадянської позиції. Постійно відбувався діалог зі слухачами (що вони думають про почуте-побачене, які висновки з цього можуть зробити).

У межах діяльності проекту «Патріотичні й небайдужі» з проведення лекцій-презентацій було охоплено заклади культури та освіти різних рівнів:

- 1) Тернопільський навчально-виховний комплекс «Загальноосвітня школа І–ІІІ ступенів-правовий ліцей № 2»;
- 2) Тернопільська спеціалізована школа № 3 з поглибленим вивченням іноземних мов;
- 3) Тернопільський навчально-виховний комплекс «Школа-ліцей № 6 ім. Н. Яремчука»;
- 4) Тернопільська спеціалізована школа І–ІІІ ступенів № 7 з поглибленим вивченням іноземних мов;
- 5) ТНБК «Школа – економічний ліцей № 9» ім. Іванни Блажкевич;
- 6) Тернопільська загальноосвітня школа І–ІІІ ступенів № 10 Тернопільської міської ради Тернопільської області;
- 7) Тернопільська загальноосвітня школа І–ІІІ ступенів № 14 імені Богдана Лепкого;

- 8) Тернопільська загальноосвітня школа № 16 імені Володимира Левицького;
- 9) Тернопільська загальноосвітня школа І–ІІІ ступенів № 24;
- 10) Тернопільська загальноосвітня школа І–ІІІ ступенів № 28;
- 11) Тернопільська спеціалізована школа І–ІІІ ступенів № 29 з поглибленим вивченням іноземних мов;
- 12) Великоберезовицька загальноосвітня школа І–ІІІ ступенів;
- 13) Гримайлівська школа І–ІІІ ст. ім. І. Пулюя;
- 14) Тернопільський кооперативний фаховий коледж;
- 15) Тернопільський фаховий коледж ТНТУ ім. І. Пулюя;
- 16) Тернопільське вище професійне училище ресторанного сервісу і торгівлі;
- 17) Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка (історичний факультет, факультет філології і журналістики, факультет педагогіки і психології);
- 18) Західноукраїнський національний університет;
- 19) Тернопільська бібліотека – філія 8 для дорослих;
- 20) Наукова бібліотека ТНПУ;
- 21) Тернопільська обласна універсальна наукова бібліотека;
- 22) Тернопільська обласна бібліотека для молоді;
- 23) Комунальний заклад «Сільський клуб с. Шляхтинці»;
- 24) Тернопільське обласне об'єднання Всеукраїнського товариства «Просвіта» імені Т. Шевченка.

Висновки. Сьогодні патріотичне виховання набуває нового надважливого значення, адже підростаючому поколінню необхідно донести, що майбутнє України залежить від кожного з нас, а знати свою історію, культуру, літературу, плекати рідну мову – наш святий обов'язок. Саме тому для такої виховної діяльності важливо підбирати дієві форми, однією з яких є лекція-презентація, що підкреслює діяльність команди освітнього волонтерського проекту «Патріотичні й небайдужі». Проведення цілого циклу лекцій-презентацій на патріотичну тематику («День хлопчиків» чи свято Захисників і Захисниць?», «Чому ми святкуємо День Гідності та Свободи?», «Євромайдан: 8 слів, 8 пісень, море подій», «Міфи, які нас тримають», «Як війна міняє нашу мову», «Три успішні революції сучасної України», «Митці кевларового ліфона», «Чорнобиль їх не навчив», «Поезія, наро-

джена під кулями», «10 років війни», «Хто такі кіборги», «2015. Дебальцеве», «На сторожі духу нації. Ліна Костенко», «Шевченко тримає стрій») засвідчує, що лекція-презентація є важливою формою патріотичного виховання, яка характеризується високою емоційністю та результативністю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондаренко Н. В., Косянчук С. В. Національно-патріотичне виховання у контексті сучасних викликів: методичні рекомендації [для вчителів, методистів, авторів програм і підручників, науковців, викладачів, студентів закладів професійної й вищої освіти, управлінців, політиків]. Київ: Фенікс, 2022. 64 с.
2. Марченко Я. Виховання патріотизму в дітей як актуальна проблема сучасного виховання. *Інструментарій виховання в сучасних закладах освіти: реалізація творчих і соціально значущих програм, проєктів* : зб. матер. наук.-практ. конф. Київ. 2022. С. 101–106. URL: <https://ipv.org.ua/wp-content/uploads/2022/04/Zbirnyk-tez-konf.-28.04.2022.pdf#page=101>
3. Марчук Є. Дослівно. Сільські вісті, № 5 (19337). 19 січ. 2016. С. 1.
4. Сеньовська Н. Патріотичне виховання: перезавантаження : методичні рекомендації з патріотичного виховання учнів для здобувачів вищої педагогічної освіти, викладачів, учителів та вихователів. Тернопіль : Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, 2023. 66 с. URL: http://catalog.library.tnpu.edu.ua:8080/e-lib/DocDescription?doc_id=254815
5. Устименко І. Патріотичне виховання учнівської молоді, окреслене війною. *Педагогічний вісник*. 2022. № 1–2. С. 26–29. URL: file:///C:/Users/Administrator%201/Downloads/PP_1_2-28-31.pdf
6. Фіцула М. М. Педагогіка : навч. посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. Тернопіль : Богдан, 2003. 192 с.
7. Senovska N. Nestaiko I. Psychoanalysis and patriotic education in modern Ukrainian pedagogy. *Modern approaches to ensuring sustainable development. Edited by Valentyna Smachylo and Oleksandr Nestorenko. The University of Technology in Katowice Press*, 2023. С. 469–477. URL: <http://www.wydawnictwo.wst.pl/uploads/files/33ba92a74a7c70f8ce3859b114f45150.pdf>

REFERENCES

1. Bondarenko N. V., Kosianchuk S. V. (2022) Natsional'no-patriotychne vykhovannia u konteksti suchasnykh vyklykiv: metodychni rekomendatsii (dlia vchyteliv, metodystiv, avtoriv prohran i pidruchnykiv, naukovtsiv, vykladachiv, studentiv zakladiv profesijnoi j vyschoi osvity, upravlintsiv, politykiv) [National-patriotic education in the context of modern challenges: methodical recommendations (for teachers, methodologists, authors of programs and textbooks, scientists, teachers, students of professional and higher education institutions, managers, politicians)]. Kyiv: Feniks. 64 s. [in Ukrainian].
2. Marchenko Ya. (2022) Vykhovannia patriotyizmu v ditei yak aktualna problema suchasnoho vykhovannia. [Education of patriotism in children as an urgent problem of modern education. Toolkit of education in modern educational institutions: implementation of creative and socially significant programs, projects: coll. the mother science and practice conf. Kyiv. P. 101–106. [in Ukrainian].
3. Marchuk Ye. (2016) Doslivno [Literally]. Sil's'ki visti, № 5 (19337). 19 sich. S. 1. [in Ukrainian].
4. Senovska N. (2023) Patriotychne vykhovannia: perezavantazhennia : metodychni rekomendatsii z patriotychnoho vykhovannia uchniv dlia zdobuvachiv vyshchoi pedahohichnoi osvity, vykladachiv, uchyteliv ta vykhovateliv. [Patriotic education: reboot: methodological recommendations for patriotic education of students for students of higher pedagogical education, teachers, teachers and educators]. Ternopil: Ternopil National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatyuk. 66 p. [in Ukrainian].
5. Ustymenko I. (2022) Patriotychne vykhovannia uchnivskoi molodi, okreslene viinoiu. [Patriotic education of students, outlined by the war]. Pedagogical bulletin. No. 1-2. P. 26–29. [in Ukrainian].
6. Fitsula M. M. (2003) Pedahohika: navch. posibnyk dlia studentiv vyshchych pedahohichnykh zakladiv osvity [Pedagogy: a textbook for students of higher pedagogical educational institutions]. Ternopil: Bohdan. [in Ukrainian].
7. Senovska N. Nestaiko I. (2023) Psychoanalysis and patriotic education in modern Ukrainian pedagogy. *Modern approaches to ensuring sustainable development. Edited by Valentyna Smachylo and Oleksandr Nestorenko. The University of Technology in Katowice Press*. С. 469–477. URL: <http://www.wydawnictwo.wst.pl/uploads/files/33ba92a74a7c70f8ce3859b114f45150.pdf>